

برنامه‌ی ویژه‌ی مدرسه (بوم)

اصغر ندیری

بیش از یک‌صد سال از تشکیل نظام آموزش رسمی در شکل معاصر آن در ایران می‌گذرد؛ در طول این مدت مدرسه‌ها و آموزگاران ما، به اقتضای تغییر و تحولات وسیع، سیاست‌های کلان آموزشی و رشد و توسعه‌ی دانش و فناوری‌ها، نقش‌ها و مسئولیت‌های متفاوتی در گستره‌ی تعلیم و تربیت بر عهده داشته‌اند.

در برهه‌هایی از زمان، مسئولیت تهیه و تدوین برنامه‌های درسی، اجرا و آموزش آن‌ها، به میزان زیادی بر عهده‌ی مدرسه‌ها و معلمان بوده و در دوره‌هایی نیز این مسئولیت به اجرای برنامه‌های از پیش تعیین‌شده و آموزش کتاب‌های درسی منحصر شده است. در زمان‌های دیگری هم، به‌طور گسترده، گونه‌ها و ترکیب‌هایی از این دو وضعیت را شاهد بوده‌ایم.

اما در حال حاضر و براساس آخرین تغییرات و مصوبات سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و سند برنامه‌ی درسی ملی، قرار است مدرسه‌ها و آموزگاران ما نقش و مسئولیت‌های جدیدی بر عهده داشته باشند.

خاستگاه‌های قانونی برنامه‌ی ویژه‌ی مدرسه (بوم) طی راهکارهای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و مصوبه‌های برنامه‌ی درسی ملی در خصوص زمان آموزش (واگذاری ساعاتی از برنامه درسی به مدارس)، تکالیف قانونی متعددی پیش روی آموزش و پرورش قرار داده است؛ از جمله تنوع بخشی به محیط‌های یادگیری، متناسب سازی برنامه‌های درسی با نیازها و شرایط اقلیمی و جغرافیایی استان‌ها، و جلب مشارکت حداکثری خانواده‌ها، دستگاه‌های فرهنگی، خدماتی، مذهبی، هنری و تولیدی در طراحی و اجرای برنامه‌ها و فعالیت‌های خارج از کلاس و مدرسه و بالابردن توانمندی‌های آموزگاران برای مشارکت مؤثر آنان در برنامه‌ریزی درسی در سطح مدرسه. یعنی طبق این برنامه مجموعه اختیاراتی به مدرسه‌ها داده شده است که بتوانند بخشی از برنامه‌ی درسی خود را تنظیم کنند.

این برنامه براساس رویکرد فرهنگی تربیتی و با تأکید بر آموزش‌های مهارت‌محور و بسط گستره‌ی فعالیت‌های پرورشی در سطح

روشنی از موقعیت‌هایی ارائه می‌کند که مدیران به عنوان راهبر آموزشی باید در آن به تصمیم‌گیری و عمل دست بزنند. باید دانست، مدیریت تغییر در سطح مدرسه از خود ما و ذهنیت‌ها و باورهای ما آغاز می‌شود. بدون تغییر در خود، نباید انتظار دگرگونی را در دیگران داشته باشیم. برای ایجاد تغییر، آموزگاران، کارکنان، اولیا و دانش‌آموزان باید تغییراتی در عملکردها و افکار خود بدهند.

مدرسه اختیار عمل داشته باشد. آن‌ها می‌گویند باید به این سمت و سو برویم. دانش‌آموزان خواهان مطالب عملی و کاربردی در زندگی هستند. اما آیا حجم کتاب‌های درسی در راستای اجرای برنامه‌ی ویژه‌ی مدرسه‌ها تغییری خواهد کرد و برای آموزگار فرصتی ایجاد می‌شود تا امکان برنامه‌ریزی داشته باشد؟ وقتی آموزگار اضطراب تمام کردن کتاب درسی را دارد، آیا می‌تواند برای برنامه‌ی بوم وقت بگذارد؟

نقش آموزگاران در برنامه‌ی بوم

مشارکت آموزگاران در فرایند برنامه‌ریزی درسی، یکی از شاخص‌های تحول در نظام آموزشی است که در دو سند تحول و برنامه‌ی درسی ملی بر آن تأکید شده است. طی سال‌های اخیر، مشارکت معلمان در فرایند برنامه‌ریزی درسی، از نظر ماهیت و وسعت، دستخوش تحول و دگرگونی شده است.

در برخی از نظام‌ها، برنامه‌ی درسی با جزئیات بیشتر و به صورت کامل در اختیار معلم گذاشته می‌شود (نظام‌های متمرکز) و معلم موظف است حداقل سعی و تلاش خود را در دستیابی به هدف‌های از پیش تعیین‌شده‌ی برنامه به کار بندد. در بعضی نظام‌های دیگر، معلمان فقط راهبردهای کلی دریافت می‌کنند و مختارند راهبردهای دریافتی را با موقعیت‌ها و اقتضائات کلاس درس خود تطبیق دهند (نظام‌های غیرمتمرکز). در گذشته نظام برنامه‌ریزی درسی در کشور، از آغاز تأسیس مدرسه، شاهد هر دو تجربه‌ی مشارکت و عدم مشارکت معلمان در فرایند برنامه‌ریزی درسی بوده‌ایم.

آموزگاران برای مشارکت در برنامه‌ریزی‌های مدرسه و بروز توانمندی‌هایشان، باید مجال و فرصت بیابند و از رشد و ارتقای دانش حرفه‌ای آنان حمایت شود. به این منظور، برخورداری از فضای منعطف و حامی برای سعی و خطا می‌تواند به شدت بر انگیزه‌ی آن‌ها در مشارکت در برنامه‌ریزی‌های سطح مدرسه مؤثر باشد.

رهبری و هدایت یکی از وجوه اساسی زندگی حرفه‌ای معلمان است. آن‌ها مشتاق حرکت هدفمند و حرفه‌ای هستند. تأمل بر شایستگی‌های رهبر آموزشی، تصویر

مدرسه‌ها به اجرا در می‌آید و طراحی و اجرای بخشی از زمان آموزش را طبق چارچوبی مشخص، به مدرسه واگذار می‌کند؛ به این معنا که مدرسه می‌تواند با توجه به خواست و نیازسنجی داخلی خود و با سنجیدن امکانات بالفعل و بالقوه‌ی پیرامونی‌اش، برنامه‌های ویژه‌ی خود را تدارک ببیند.

در این برنامه‌ها، امکان ویژه‌سازی آموزش براساس نیازها و علاقه‌های دانش‌آموزان، خانواده‌ها و اجتماع محلی مدرسه فراهم می‌شود. در واقع این برنامه تلاش دارد فرصتی فراهم آورد تا مدیران و فرهنگیان در مدرسه فضا و شرایطی منعطف برای ظهور و بروز ابتکار عمل‌ها و شایستگی‌های حرفه‌ای خود در زمینه‌ی راهبری برنامه‌ی درسی و برنامه‌ریزی درسی در اختیار داشته باشند و مدرسه محیطی جذاب و یادگیرنده برای دانش‌آموزان، به دلیل پرداختن به نیازها و علاقه‌هایشان شود که رنگ و بوی امکانات و شرایط محلی و بومی را به خود و تمام دست‌اندرکاران مدرسه بسپارد.

برخی بر این باورند که اجرای برنامه‌ی بوم زمانی عملی است که «مدرسه محور» باشد؛ یعنی مدیر

